

Trekvlinders in 1999 (zestigste jaarverslag) (Lepidoptera)

R. DE VOS

VOS, R. DE. 2000. MIGRATING LEPIDOPTERA IN 1999 (SIXTIETH REPORT). – *ENT. BER.*, AMST. 60 (12): 217-230.

Abstract: In this 60th annual report on migratory Lepidoptera in The Netherlands, data of 24 recorded species are presented which were noted in 1999 by 148 observers. Rare species were *Loxostege sticticalis*, *Diachrysia chryson*, and, above all, *Diasemiopsis ramburialis*, which is recorded in The Netherlands for the fourth time. *Vanessa atalanta* was very numerous and also *Colias croceus*, *Rhodometra sacraria*, *Helicoverpa armigera* and *Agrotis ipsilon* were observed in higher numbers than usual. Some species occurred in unusual low numbers, sometimes even for consecutive years, like *Plutella xylostella*, *Vanessa cardui* and *Peridroma saucia*. Furthermore some species were recorded which are not considered to be migrants, but wanderers or species which recently colonized The Netherlands. Very exciting was the capture of *Cacyreus marshalli*, which is new to the fauna of The Netherlands. The status of this species is not clear yet. It is expanding its territory from Africa towards northern Europe very rapidly and until more information of this species and its migratory behaviour becomes available, we consider it an adventive. *Nymphalis antiopa* was observed in rather high numbers, probably all migrants from Germany or Poland, but its indigenous status in The Netherlands is yet unclear. *Leptidea sinapis* was only recently considered to be indigenous; one specimen was observed in the province of Friesland, far from its population in South Limburg. From *Lampides boeticus*, now considered to be an incidental wanderer instead of a migrant, an imported caterpillar was found in vegetables and one butterfly was recorded in the field. After closing the report for 1998 we received a record from that year of *Hyles euphorbiae*, captured on the Island of Texel.

Zoölogisch Museum Amsterdam, sectie Entomologie, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam. E-mail: rvos@bio.uva.nl.

Inleiding

Dit zestigste jaarverslag van Nederlandse trekvlinders bevat de gegevens die voor het jaar 1999 werden verzameld door 148 medewerkers. In 1999 werden 24 soorten waargenomen die als trekvlinder kunnen worden gekwalificeerd. Hiernaast worden in dit artikel nog vier soorten besproken die als incidentele migranten kunnen worden beschouwd. Een interessante waarneming van de wolfsmelkpijlstaart, *Hyles euphorbiae* (Linnaeus), van Texel uit 1998 is hier eveneens opgenomen omdat de melding te laat binnenkwam om nog in het jaarverslag over 1998 (De Vos, 1999) te worden geregistreerd.

Medewerkers

Er werden van 148 personen en instellingen bruikbare gegevens ontvangen, waarvoor onze hartelijke dank:
K. Alders, B. van As, J. Asselbergs, A. Baaijens, J. de Bakker, M. Bauduin, A. van Beek, H. Beers, J. Bielen,

H. Bijl, Th. Blokland, K. & J. de Boer, L. Bonhof, S. Bontsema, H. Bosma, W. Briër, mw W. de Brouwer, Th. de la Court, A. Deelman, W. Domhof, D. Doornheijn, A. Ebens, N. Elfferich, G. van den Ende, mw M. Flint-Diekerhof, J. Fossen, A. Franssen, M. Franssen, Fries Natuurmuseum, P. Gaasendam, mw H. Gehéniou-Lasance, C. Gielis, V. van der Goot, W. Grinwis, mw L. Groen, H. Groenink, A. Grosscurt, J. de Heer, mw A. Heeren-De Boer, A. Heetman, mw M. de Heij, W. Heitmans, K. Hermsen, B. Hilberink, K. Hoek, H. Holsteijn, H. ten Holt, mw A. Hoornveld-Jouksma, E. Houkes, J. Huisman, K. Huisman, R. Jacobs, M. Jansen (Hoogeveen), M. Jansen (Lienden), P. Jeschar, C. Jol, G. Jonker, R. Josse, K. Kaag, I. Kaijadoe, D. van Katwijk, mw M. de Keijzer, J. Kerseboom, mw J. Kiel-Hartog, T. Kleijn, KNNV-insectenwerkgroep Epe/Heerde, KNNV-insectenwerkgroep Waterweg-Noord, mw E. Koopmans-Grommé, J. Koster, P. Kreijger, A. Kruger, J. van de Leij, T. Looman-Drok, J. Lucas, R. Luntz, H. van Mastrigt, H. Meijer, J. Meijerink, P. Meininger, Br. F. Melkert, G. van der Meulen, G. van Minnen, B. Möhlmann, G. van der Molen, mw E. Molin-Neef, J. Moonen, H. Nagel, Ch. Naves, K. Nieuwland, L. Noens, P. Oomen, W. Oord, F. van Oosterhout, C. Ottenheijm, G. Padding, J. van Piggelen, mw A. Plag, W. Poppe, F. Post, G. Prang, D. Prins, S. van Randen, A. Remeeus, B. Rietman, P. Rooij, W. van Rooijen.

J. Scheffers, G. Schingenga, A. Schreurs, mw J. Sinnema, J. Slot, F. Smit, mw M. Smulders, P. van Son, H. Spijkers, B. Stam, J. Stolk, R. Strucker, mw J. Stuurman-Huitema, E. Taelman, K. Tanis, J. Tilmans, A. van Tuijl, G. Tuinstra, W. Vahl, C. de Veld, I. Vermeulen, C. Viveen, Vlinderwerkgroep Den Helder, Vlinderwerkgroep Oost-Zeeuws Vlaanderen, Vlinderwerkgroep Stad & Omme-laand, Vlinderwerkgroep Hoekschevaards Landschap, Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland, De Vlinderstichting, mw M. Vos, R. de Vos, P. Vroegindewij, J. van Vuure, H. Wagenaar, C. Wedemeyer, M. de Werd, G. Wilmink, Th. Wip, G. Withaar, J. Wolschrijn, M. Zonderwijk, P. Zumkehr, J. Zwier.

Waarnemingen

Het jaar 1999 was over het algemeen zeer warm, zonnig en nat. Het jaar begon warm met in de eerste decade van januari temperaturen van meer dan 13° Celsius. Daarna daalde de temperatuur tot normalere waarden met nu en dan nachtvorst en sneeuw. Februari was iets kouder met veel sneeuw, vooral in de tweede decade, waarin de temperatuur daalde tot onder -10° Celsius. Maart was zeer nat en zacht en geleidelijk liep de temperatuur begin april zelfs op tot meer dan 20° Celsius. Dit werd echter gevolgd door een koude periode in de tweede decade van april. Eind april was zacht en mei was droog en warm tot 28° Celsius in de laatste decade. Wolkbreuken zorgden in sommige delen van het land echter voor grote wateroverlast. Juni was iets koeler dan gemiddeld, maar dit werd in juli en begin augustus goedge maakt door een zeer warme periode, die tussen 28 juli en 4 augustus zelfs resulteerde in een hittegolf. Er viel in augustus echter wel vrij vaak regen en in de tweede decade viel de temperatuur tijdelijk terug. De warmte keerde daarna weer terug en hield nog tot in de tweede decade van september aan met nu en dan stevige onweersbuien. Daarna daalde de temperatuur gestaag en in oktober werden dan ook vrij normale temperaturen gemeten. Pas half november werd het flink kouder en kwamen de nachttemperaturen regelmatig onder 0° Celsius met nu en dan sneeuw buien. December was zeer nat, maar relatief zacht met slechts 10 dagen vorst (KNMI, 2000).

Tijdens de warme eerste decade van januari werd reeds een veldwaarneming gedaan van de

distelvlinder (*Vanessa cardui* (Linnaeus)). Van de atalanta (*Vanessa atalanta* (Linnaeus)) werd slechts één overwinteraar gemeld, en wel in de relatief koude eerste decade van februari. Pas na de tweede helft van maart, toen de temperaturen stegen, werden meer trekvlinders gezien. De warme laatste decade van mei resulteerde in een forse toename van de aantallen, met name van de atalanta, maar er was sprake van een explosieve toename vanaf juli, toen de temperaturen hoger werden. Vooral tijdens de hittegolfperiode werden grote aantallen atalanta's en gamma-uilen (*Autographa gamma* (Linnaeus)) gezien, maar de tijdelijke afkoeling in het midden van augustus had zijn weerslag op de waarnemingen. De terugkeer van de warmte tijdens het einde van augustus leverde een nog groter aantal waarnemingen op, met meer dan 11000 getelde exemplaren van de gamma-uil. Hierna bleef het nog lang gunstig weer voor de trekvlinders, zodat tot eind september nog grote aantallen werden genoteerd. In de koele maand oktober namen de waarnemingen flink af, maar pas na de tweede helft van november werden nog nauwelijks trekvlinders gezien. Atalanta's werden nog tot in december waargenomen, maar gezien de dan heersende temperaturen moet dit overwinteraars betreffen. De gedachte dat voor bijzondere waarnemingen ook hoge temperaturen nodig zijn wordt ontkracht door het feit dat enkele bijzondere soorten juist in wat koelere perioden werden waargenomen. Zo werd *Diasemiopsis ramburialis* (Duponchel) in de tweede decade van oktober gevonden en het enige waargenomen exemplaar van het resedawitje (*Pontia daplidice* (Linnaeus)) begin september, wat weliswaar een warme periode was, maar koeler dan de lange periode ervoor. Ook *Mythinna vitellina* (Hübner) werd pas in de derde decade van september gevangen. De warmte blijkt wel altijd goed voor grotere aantallen van de "gewonere" trekvlinders, als gevolg van een instroom van nieuwe migranten of door de snelle en goede ontwikkeling van de hier opgroeiende generatie. Bovendien, en dat is waarschijnlijk een niet minder belangrijke factor, brengt mooi weer meer waarnemers vaker in de buitenlucht, wat vanzelfsprekend het aantal waarnemingen doet toenemen.

In figuur 1A en 1B worden respectievelijk de neerslagduur en temperatuur weergegeven, waargenomen te De Bilt in 1999 (KNMI, 2000). De invloed van het weer in 1999 op de migratiepatronen van de trekvlinders wordt kort besproken.

De provincies van de vindplaatsen worden als volgt afgekort: Groningen (Gr), Friesland (Fr), Drenthe (Dr), Overijssel (Ov), Gelderland (Gdl), Utrecht (Utr), Flevoland (Fl), Noord-Holland (NH), Zuid-Holland (ZH), Zeeland (Zl), Noord-Brabant (NB) en Limburg (Lbg).

***Plutella xylostella* (Linnaeus)**

In 1997 werd een bijzonder groot aantal van bijna 150.000 koolmotjes gemeld, in 1998

slechts 752 en in 1999 zelfs nog minder: 426 exemplaren. Het seizoen kwam bovendien erg laat op gang: de eerste drie koolmotjes werden in het Staelduin (Zuid-Holland) gezien op 8 mei (J. Scheffers). De volgende dag werd een exemplaar te Laag Keppel (Gelderland, Ch. Naves) en te Yzevoorde (Gelderland, J. Zwier) genoteerd. Grote aantallen werden er in alle volgende decaden niet gezien. Alleen in juli en augustus kwamen de decadentotalen boven de dertig exemplaren uit. Een groter aantal werd in de tweede decade van september gemeld van 119 vlinders, waarvan 96 vlinders op 20 september te Honselersdijk (Zuid-Holland). De laatste twee vlinders werden gezien op 31 oktober te Rotterdam (J. Lucas) en op de zeer late datum 29 november te Drempt (Gelderland, Ch. Naves). *Plutella xy-*

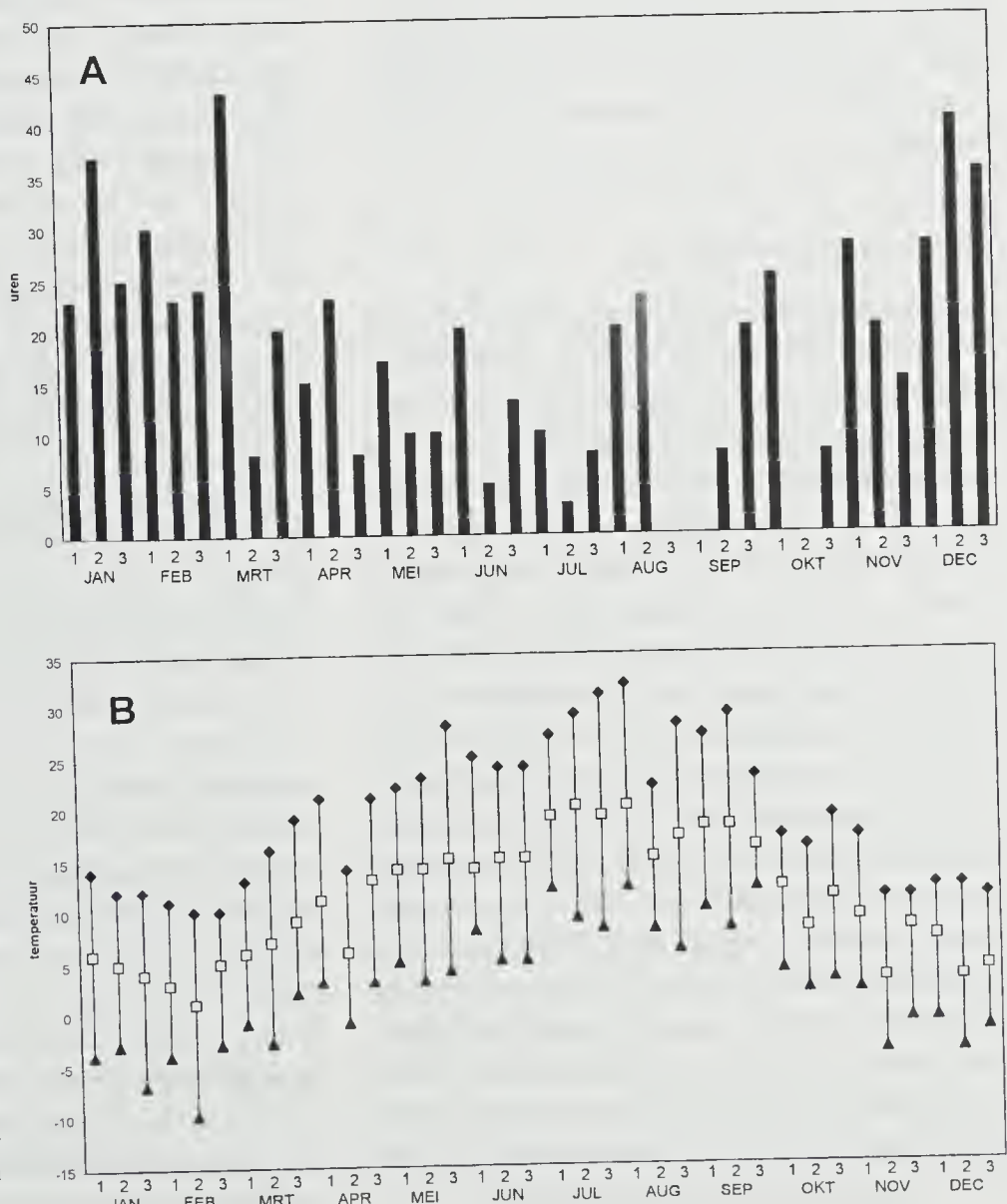

Fig. 1A-B. Weersomstandigheden in 1999, waargenomen te De Bilt (gegevens Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut, 2000). 1A, neerslagduur per decade in uren; 1B, maximum-, minimum- en gemiddelde temperatuur per decade in graden Celsius.

lostella werd niet uit elke provincie gemeld: Flevoland, Utrecht en zelfs Limburg bleven van waarnemingen verstoken. In Zuid-Holland werden de meeste vlinders geteld (247), dan volgen Gelderland (73) en Zeeland (71), maar in alle andere provincies waren de jaartotalen opvallend laag.

Op de inmiddels bekende locatie tussen kweekkassen in Honselersdijk werden weer rupsen waargenomen (in de buitenlucht!): op 6 juli acht en op 20 september zestien stuks (J. Scheffers). De rupsen werden gevonden op respectievelijk *Cardaminopsis arenosa* (L.) Hayek en *Cardamine flexuosa* With.

Loxostege sticticalis (Linnaeus)

In de periode tussen 1994 en 1997 werd deze soort elk jaar in relatief grote aantallen waargenomen. In 1998 kwam een kentering en werd *L. sticticalis* zelfs helemaal niet gesignaleerd. In 1999 werd weer één exemplaar waargenomen, op 1 augustus te Drachten (H. Meijer).

Udea ferrugalis (Hübner)

Vindplaatsen: Gdl: Wageningen; ZH: Dordrecht, Oostvoorne, Ouddorp; Zl: Oost Souburg, Wissenkerke.

Het is bekend dat de aantallen van deze soort van jaar tot jaar enorm kunnen fluctueren. In 1996 werden bijvoorbeeld 51 exemplaren geteld, in 1997 slechts zes en in 1998 maar liefst 147. In 1999 werden slechts 28 exemplaren gezien, waarvan de meeste (24), zoals gewoonlijk, in de provincie Zeeland. Het eerste exemplaar was zeer vroeg, 18 maart te Oost Souburg (A. Baaijens), en ook het tweede werd vrij vroeg aldaar gevangen, op 8 april. Pas vanaf augustus werden wat regelmatigere waarnemingen gedaan, waarvan de meeste vielen in de eerste decade van september. Het laatste exemplaar staat wederom op naam van A. Baaijens, die de vlinder op 28 oktober in zijn lichtval te Oost Souburg kreeg. Opvallend is de vindplaats Wageningen, omdat alle andere vindplaatsen in het zuidwesten van ons land liggen. Hier werd op 20 september een exemplaar waargenomen (Vlinderstichting).

Nomophila noctuella (Denis & Schiffermüller)

Vindplaatsen: Dr: Hoogeveen; Gdl: Twello, Wezep, Yzevoorde; NH: Zaandijk; ZH: Oostvoorne, Ouddorp, Rockanje; Zl: Clinge, Kortgene, Oost Souburg, St. Jansteen, Veere, Wissenkerke.

Wederom een soort waarvan de jaartotalen flink kunnen fluctueren. Zo werd in 1996 een record aantal van 9710 exemplaren waargenomen, terwijl in 1997 slechts zeven (!) vlinders werden gezien. In 1998 werden 276 exemplaren geteld, wat een vrij normaal aantal is, zodat we kunnen stellen dat het jaartotaal in 1999 van 104 exemplaren aan de lage kant is. Vlinders van de eerste generatie werden maar weinig gezien; het eerste exemplaar werd op 10 mei te Zaandijk gevangen (mw J. Stuurman), een tweede en derde exemplaar op 12 en 13 mei te Yzevoorde (J. Zwier). Pas in de tweede decade van juli werd de eerste vlinder van de tweede generatie waargenomen, waarna tot eind oktober in elke decade waarnemingen volgden. Of deze generatie hier te lande was opgegroeid of werkelijk uit migranten bestond is niet te zeggen, maar vermoedelijk is de toename in de derde decade van september tot 62 exemplaren wel veroorzaakt door nieuwe migranten, omdat dit erg snel plaatsvond. De laatste twee exemplaren werden op 2 en 3 november gezien te Ouddorp (K. Huisman).

Diasemiopsis ramburialis (Duponchel)

Dit is een uiterst zeldzame trekvlinder in ons land. Slechts in drie jaren werd een exemplaar in ons land waargenomen: in 1961, 1967 en 1984. Een vierde exemplaar werd in 1999 op 12 oktober te Wezep (Gelderland) door K. Huisman gevangen. De soort heeft zijn leefgebied in Zuid-Europa en in tropische gebieden. Het is opmerkelijk dat de rups van deze soort nog steeds onbekend is (Palm, 1986; Slamka, 1995).

Leptidea sinapis (Linnaeus)

Het boswitje is inmiddels inheems in Zuid-Limburg (Smeets, 1997) en wordt in Neder-

land niet meer tot de trekvlinders gerekend (Kuchlein & De Vos, 1999), zodat deze soort niet in tabel 1 is opgenomen. Ver van de bekende populaties waargenomen exemplaren worden echter in dit verslag nog gemeld, om een goed beeld te krijgen van een eventuele areaaluitbreiding.

In totaal zijn ons 61 gemelde exemplaren bekend, vrijwel alle van de bekende populatie rond de St. Pietersberg bij Maastricht. Een zeer afwijkende waarneming is afkomstig uit Appelscha (Friesland), waar op 14 juli een boswitje werd gezien (Vlinderstichting).

Pontia daplidice (Linnaeus)

Het resedawitje wordt niet elk jaar waargenomen en wordt bij waarneming meestal in kleine aantallen gezien. In 1995 en 1998 werd steeds één exemplaar waargenomen en ook in 1999 werd slechts één vlinder gemeld. Op 3 september werd de vlinder in de Middelduinen (ten noorden van Ouddorp, Goeree) door B. van As ter determinatie gevangen en weer losgelaten.

Colias croceus (Fourcroy)

Vindplaatsen: Gr: Muntendam, Westerbroek; Fr: Houtwiel, Oosterschar, Roptazijl; Ov: Springendaal; Gdl: Arnhem, Epe, Hoog Keppel, Nijmegen; Fl: Oost Flevoland; ZH: Delft, 's-Gravendeel, Heinenoord, Maasland, Maasvlakte, Oud Beijerland; Zl: Borssele, Braakman, Clarapolder, Clinge, 's-Gravenpolder, Hoedekenskerke, Hoofdplaat, Hulst, Jacobahaven (Roompot), Nisse, Oosterland, Schoondijke, Ter Hole, Willem-Anna Polder, Wissenerke; NB: Berkel-Enschot, Gemert, Hedikhuizen, Heeze, Smakt; Lbg: Abdissenbosch, Cadier en Keer, Eys, Gronsveld, Gulpen, Haelen, Molenhoek, Slenaken, Thorn.

Na het uitzonderlijk goede jaar voor de oranje luzernevlinder in 1998 (1298 exemplaren), werden er in 1999 beduidend minder gezien. Maar in vergelijking met de totalen in de laatste dertig jaar is een jaartotaal van 175 vlinders toch zeker niet slecht te noemen. Pas laat in het seizoen werd de eerste vlinder gezien, op 18 juli te Haelen (Limburg, Vlinderstichting), gevolgd door een tweede op 20 juli te Arnhem (K. Alders). In de derde decade van juli werden de meeste vlinders van de eerste

generatie waargenomen. De aantallen namen daarna geleidelijk af tot op 11 september plotseling 111 exemplaren werden geteld, waarvan 103 op de Maasvlakte (B. van As en Vlinderwerkgroep Waterweg-Noord). Mogelijk is dit een plaatselijke populatie geweest van de tweede, hier opgegroeide generatie. In de periode erna werden nog slechts enkele exemplaren gezien, waarvan de laatste op 23 oktober te Nijmegen werd genoteerd (Vlinderstichting). Zoals gewoonlijk was de oranje luzernevlinder vooral in de provincies Zeeland (19) en Zuid-Holland (112) aanwezig, maar zeer opmerkelijk is toch dat de vlinder in Noord-Holland en Utrecht niet is aangetroffen.

Colias hyale (Linnaeus)

Vindplaatsen: Gr: Geefsweer, Noorderlanden, 't Zandt, Woldendorp; Fr: Afsluitdijk, Fochteloo, Hoorn (Terschelling), Oldeberkoop; Ov: Almelo, Beerze, Brucht, De Lutte, Dwarsgracht, Nutter, Rheeze, Springendaal, Stegeren, Vliegbasis Twenthe, Wijhe; Gdl: Culemborg, De Klomp, Emst, Veessen; Fl: Almere-Haven; NH: Santpoort, Velsen; ZH: Bergschenhoek, Maasland, Maasvlakte, Vlaardingen; Zl: Kapelle; NB: Cuijk, Moerputten; Lbg: Wrakelberg.

De gele luzernevlinder is met 56 exemplaren in 1999 vrijwel net zo talrijk geweest als in het jaar ervoor (59 exemplaren). Ver voordat er van een werkelijke migrantenstroom sprake was, werden er op 8 juni twee exemplaren waargenomen te Santpoort en Velsen (R. Luntz). Pas op 16 juli volgden er, na een waarneming te Bergschenhoek (C. H. de Veld), meer en regelmatigere noteringen.

De decadentotalen kwamen nooit boven de 10 exemplaren uit, behalve in de eerste decade van augustus, waarin 6 augustus de topdag was met landelijk 12 waargenomen vlinders. Het laatste exemplaar werd op 13 oktober gezien te Almere-Haven (Vlinderstichting). Zoals in eerdere jaarverslagen vermeld is, komen onze gele luzernevlinders zeer waarschijnlijk uit het oosten, vermoedelijk uit Midden-Duitsland en Polen. Dat zou verklaren waarom de aantallen in onze oostelijke en noordelijke provincies vaak groter zijn dan elders in ons land. Hoewel er geen noteringen

Tabel 1. Waargenomen aantallen trekvlinders per decade in 1999 (*eieren, rupsen en/of poppen; zie tekst; getallen tussen haakjes zijn niet exact gedateerd; getallen tussen vierkante haakjes zijn vondsten binnenshuis)

Soort	januari			febr.	maart		april			mei			juni			
	I	II	III	I	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1. <i>Plutella xylostella</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	1	17	12	5	1
2. <i>Loxostege sticticalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. <i>Udea ferrugalis</i>	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	1	-	-	-
4. <i>Nomophila noctuella</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-
5. <i>Diasemiopsis ramburialis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. <i>Pontia daplidice</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7. <i>Colias croceus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8. <i>Colias hyale</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
9. <i>Vanessa atalanta</i>	-	-	-	1	-	9	17	9	9	18	28	92	297	352	330	391*
10. <i>Vanessa cardui</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	6	20	43*	23	8
11. <i>Rhodometra sacraria</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. <i>Orthoname obstipata</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
13. <i>Acherontia atropos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14. <i>Agrius convolvuli</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
15. <i>Macroglossum stellatarum</i>	-	-	-	-	-	-	1	(1)	-	1	1	-	2	2	9	4
16. <i>Diachrysis chryson</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17. <i>Autographa gamma</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	6	57	69	62	52	50
18. <i>Chrysodeixis chalcites</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19. <i>Spodoptera exigua</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20. <i>Helicoverpa armigera</i>	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21. <i>Mythimna vitellina</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22. <i>Mythimna unipuncta</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
23. <i>Peridroma saucia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24. <i>Agrotis ipsilon</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	2	-	1

uit Drenthe zijn, hebben de provincies Overijssel (20 exemplaren), Friesland (11), Gelderland (7) en Groningen (6) de grootste totalen.

Vanessa atalanta (Linnaeus)

1999 was voor de atalanta een uitzonderlijk goed jaar. Met ruim 30.000 exemplaren bleef het jaartotaal nog maar net onder dat van de twee beste jaren 1964 (35.000) en 1995 (31.000). Op de eerste wintermaanden na werd de vlinder in vrijwel alle decaden van het jaar waargenomen. Door de milde winter van 1998-1999 werd al vroeg een overwinteraar gezien, namelijk op 8 februari te Santpoort (Noord-Holland) (Vlinderstichting). Hierna volgde een koude periode waardoor geen waarnemingen werden gedaan tot na de temperatuurstijging in de tweede decade van maart. Het is onduidelijk of de vlinders die vanaf 11 maart zelfs met regelmaat werden gezien nog tot de overwinteraars kunnen worden gerekend, maar voor migranten is die da-

tum wel erg vroeg. Dat zou betekenen dat er een flink aantal overwinteraars geweest is. De eerste waarnemingen in die periode werden gedaan op 11 maart, namelijk een exemplaar te Oranjezon (Zeeland, Vlinderstichting) en op 14 maart één exemplaar te Appelscha (Friesland, Vlinderstichting) en één te Wissenkerke (Zeeland, Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland). Na de tweede helft van april is er sprake van een duidelijke stijging in waarnemingen, zodat het waarschijnlijk is dat toen de migrantenstroom pas goed op gang kwam. Toch bleven de decadentotalen relatief laag en pas in juli namen de aantallen in betekenis toe, mogelijk versterkt door de hier opgegroeide tweede generatie. Op 4 augustus is er sprake van een kleine piek met landelijk 713 getelde exemplaren, gevolgd door twee grotere pieken op 24 en 25 augustus (totaal 1597 exemplaren) en op 7 september (1338). Vermoedelijk behoren deze alle nog tot de tweede generatie, maar het is welhaast zeker dat er een derde generatie tot ontwikkeling is gekomen, die ge-

	juli			augustus			september			oktober			november			december			Totaal
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	
1.	33*	30	21	43	34	15	16	119*	18	6	42	7	-	-	1	-	-	-	426*
2.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
3.	-	-	-	1	1	4	9	2	3	2	1	1	-	-	-	-	-	-	28
4.	-	1	1	1	4	4	2	12	62	6	5	-	2	-	-	-	-	-	104
5.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
6.	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
7.	-	2	25	17	5	5	6	111	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	175
8.	-	1	4	27	3	8	2	2	5	-	1	-	-	-	-	-	-	-	56
9.	1093*	1112*	2269*	3110*	2381*	5836*	5665*	3214*	2587*	522*	601*	335	89	18	1	1	-	1	30399*
10.	235*	91	296*	339	116	162	119	83	42	11	4	4	-	-	-	-	-	-	1617*
11.	-	-	-	1	-	7	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13
12.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
13.	4	-	-	2	*	1	*	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9*
14.	2	-	-	(1)	(1)	4	2	2*	9*	2	-	-	-	-	-	-	-	-	25*
15.	33	21	19	17	12	35	39	47*	39	3	4	4	-	-	-	-	-	-	294*
16.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
17.	840*	1263*	1360*	3862*	2550	11295*	3612*	1643	524*	95	48*	48	20	5	-	-	-	-	27468*
18.	2	-	7	3	5	11*	18	9	5*	-	2	-	-	-	-	-	-	-	62*
19.	-	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
20.	-	-	-	(1)	-	-	*	1	5*	2	1	-	-	-	-	-	-	-	10*
21.	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
22.	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
23.	-	-	-	-	-	-	2	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	7
24.	6	3	6	17	58	112	34	44	36	13	-	2	-	-	-	-	-	-	337

deeltelijk met de vliegtijd van de tweede generatie overlapt. De vlinders vlogen in aantal door tot in oktober en zelfs in de eerste decade van november werden nog 89 vlinders geteld! De laatste waarnemingen zijn gedaan op 5 december in het Loetbosch (Zuid-Holland, N. W. Elfferich) en op 23 december te Hulst (Zeeland, E. Taelman). Dit laatste exemplaar zou tot de nieuwe lichte overwinteraars kunnen behoren die trachten de winter van 1999-2000 te overleven. De grootste aantallen werden in de westelijke provincies en in Gelderland waargenomen: Noord-Holland (5600 exemplaren), Gelderland (4300), Zeeland (4000) en Zuid-Holland (3600). Uit Utrecht en Flevoland werden, zoals gewoonlijk, erg lage aantallen gemeld, respectievelijk 424 en 52 exemplaren. Het ontbreken van voldoende waarnemers in die provincies is daar natuurlijk een oorzaak van, maar moeilijker zijn de relatief schaarse waarnemingen uit Limburg (698 exemplaren) te verklaren. Er is een groot aantal rupsen en poppen gemeld, met name uit

de provincie Groningen. De eerste rupsenvondsten stammen van 24 en 26 juni, respectievelijk uit Wijdewormer (Noord-Holland, mw J. Stuurman) en Grijssloot (Groningen, Vlinderstichting). Daarna volgt er een continue stroom aan rupsen- en poppenwaarnemingen (respectievelijk 86 en 84 stuks). Vermeldenswaard is het aantal vondsten in Kloosterburen (Groningen) van 47 rupsen en 80 poppen (Vlinderstichting) tussen 28 juli en 24 september. De laatste 4 rupsen werden op 15 oktober te Honselersdijk (Zuid-Holland, J. Scheffers) gevonden, beslist nakomelingen van de derde generatie. Een vierde generatie zat er natuurlijk door het koudere weer niet in.

Vanessa cardui (Linnaeus)

Met 1617 waargenomen exemplaren behoort 1999 zeker niet tot de slechte jaren voor de distelvlinder, maar dit aantal valt in het niet bij de forse jaartotalen van 1996 (64.000 exemplaren), 1995 (5900) en 1994 (5100). De aller-

eerste trekvlindersoort die in 1999 werd waargenomen was een distelvlinder: reeds op 9 januari werd, notabene vrij vliegend, een exemplaar gezien ten oosten van Ouddorp (K. Tanis). Uiteraard betreft dit een overwinteraar die van de toen relatief milde temperatuur profiteerde. De werkelijke migratie kwam echter pas vanaf begin mei op gang. Het eerste exemplaar werd gezien op 1 mei te Brielle (Zuid-Holland, P. Rooij), waarna de aantallen geleidelijk toenamen. In de eerste decade van juni was er sprake van een zeer bescheiden piek en in deze periode werd op 2 juni tevens een pop gevonden te Grijssloot (Groningen, Vlinderstichting). Pas in de eerste decade van juli namen de aantallen in betekenis toe, maar er vond in de tweede decade een merkwaardige terugval plaats, die moeilijk is te verklaren. Het weer kan hierin nauwelijks een rol hebben gespeeld. Ook het eventueel massaal afwezig zijn van waarnemers, vanwege de vakantieperiode, kan niet de reden zijn, omdat dit dan ook voor andere soorten als *Vanessa atalanta* en *Autographa gamma* zou moeten gelden. In de derde decade van juli zijn de aantallen weer op peil en in de eerste decade van augustus was er een tweede piek, die van de tweede generatie. Hierna namen de totalen geleidelijk af tot eind oktober. De laatste twee exemplaren werden op 30 oktober gezien te Leiden en Oostvoorne (mw M. de Keijzer). Er werden slechts twee rupsen gevonden: op 8 juli te Oirschot (Vlinderstichting) en op 10 juli te Gulpen (F. van Oosterhout). De verdeling van waarnemingen van distelvlinders in ons land is niet gelijkmatig. In Friesland werden de meeste vlinders waargenomen (298), dan volgen Zeeland (271), Noord-Holland (232), Gelderland (173) en Zuid-Holland (141). Het is opmerkelijk dat in Noord-Brabant slechts 61 exemplaren zijn gezien. Ook nu zijn in Utrecht en Flevoland de minste waarnemingen gedaan, respectievelijk elf en één exemplaar.

Nymphalis antiopa (Linnaeus)

Vindplaatsen: Gr: Bedum, Groningen, Ter Apel, Uithuizen, Winschoten; Fr: Appelscha, Jonkersland, Schiermon-

nikoog, Terschelling (Midsland), Vissersburen; Dr: Eelde, Paterswolde; Ov: Enschede; Gdl: Ermelo, Zelhem; NH: Obdam, Wieringerwerf.

De rouwmantel wordt in ons land voorlopig als inheemse vlinder beschouwd, maar zijn status is onduidelijk (Kuchlein & De Vos, 1999). Dat is de reden dat de vlinder wel in dit verslag, maar niet in tabel 1 wordt opgenomen.

Maar liefst 21 exemplaren werden van de rouwmantel gezien, alle uit de noordelijke helft van ons land en de meeste uit de provincie Groningen. Het vermoeden bestaat dan ook dat ze uit Duitsland, of misschien zelfs Polen, afkomstig waren. Er zijn geen overwinteraars gemeld. Opmerkelijk zijn de twee migranten die tot ver naar het westen wisten op te rukken: op 9 augustus te Obdam (S. van Randen) en op 25 augustus te Wieringerwerf (Vlinderstichting).

Cacyreus marshalli (Butler)

Op 20 augustus werd te Waterlandkerkje (Zeeland) door I. Vermeulen een bijzondere vangst gedaan. Rond 21.00 uur vond hij een rustend exemplaar van het geraniumblauwtje, zoals de vlinder inmiddels is gedoopt, en heeft er uitgebreid foto's van gemaakt (Baaijens, 1999). Het geraniumblauwtje is nog niet eerder in ons land aangetroffen. De soort is al enige tijd razendsnel in opmars vanuit Midden-Afrika (ten zuiden van de Sahara) naar het noorden van Europa en heeft nu Nederland bereikt. Waarschijnlijk is *C. marshalli* geen migrant, maar een soort die zijn areaal uitbreidt. De rupsen blijken geduchte plagen te vormen op *Pelargonium*-cultivars in Zuid-Europa. De plaatselijke bevolking is er zelfs toe overgegaan op andere balkonplanten over te schakelen (Vanholder, 1999). Het is ook mogelijk dat het Zeeuwse exemplaar een adventief betreft, dat met plantmateriaal (als rups) is meegekomen. Omdat de status in Nederland vooralsnog onduidelijk is, wordt de soort niet in tabel 1 opgenomen. Uit België is nog geen waarneming bekend. Het is nu afwachten hoe de verspreiding van deze soort zich voortzet.

***Lampides boeticus* (Linnaeus)**

Het tijgerblauwtje is een zeer zeldzame zwerper in Nederland, maar werd in de meeste gevallen ingevoerd gevonden tussen fruit en groenten in supermarkten. Er waren zes exemplaren uit Nederland bekend. In 1999 werden twee nieuwe meldingen van deze soort gedaan. De eerste betrof een vondst als rups tussen peultjes uit Egypte, in een supermarkt te Austerlitz (Utrecht), die op 22 januari is uitgekweekt (Vlinderstichting). Het achtste exemplaar voor Nederland werd op 28 augustus waargenomen in een luzerneveld te Wissenkerke (Zeeland, mw C. Jol, Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland). Deze laatste waarneming is natuurlijk bijzonder interessant, omdat het een exemplaar in het vrije veld betreft.

***Rhometra sacraria* (Linnaeus)**

Vindplaatsen: NH: Den Helder, Oosthuizen; ZH: Oostvoorne; ZI: Kortgene, Kruiningen, Oost Souburg, Vrouwenpolder.

Deze fragile trekvlinder wordt meestal in enkele exemplaren waargenomen, maar in 1999 werden in een relatief korte periode maar liefst 13 exemplaren gesignaleerd. Het eerste exemplaar werd op 1 augustus gezien te Kruiningen (Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland), pas bijna vier weken later op 26 augustus gevolgd door een exemplaar te Oost Souburg (A. Baaijens). Hierna volgden de waarnemingen elkaar snel op tot op 18 september de laatste vlinder werd gezien te Oostvoorne (P. Rooij). Alle vindplaatsen bevinden zich ook nu weer, zoals bijna altijd, in het westen van het land.

***Orthonama obstipata* (Fabricius)**

De laatste jaren is deze spanner weer regelmatig in ons land gezien, zelfs in relatief grote aantallen. Na een afwezigheid van vijf jaar werden in 1996 elf vlinders gemeld, in 1997 vijf en in 1998 wederom elf. Ook in 1999 werd de soort waargenomen, zij het slechts in één exemplaar op 22 juli te Tilburg (H. Spijkers).

***Acherontia atropos* (Linnaeus)**

Vindplaatsen: Gr: Haren; Fr: Ameland, West Terschelling; Gdl: Brummen, Groessen; Fl: Marknesse; NH: Oosterend (Texel); ZI: Middelburg, Zaamslag, Zuidland.

Het totaal van negen genoteerde doodshoofdvlinders is zeker niet slecht te noemen, al is het veel lager dan het fraaie aantal van 22 exemplaren in 1998. Het eerste exemplaar werd op 3 juli te Haren aangetroffen (Vlinderstichting). De volgende waarnemingen waren zeer gespreid, zowel qua datum als qua vindplaats. Opvallend is de vangst van drie exemplaren op de Waddeneilanden Texel (een rups op 6 september, Vlinderstichting), Terschelling (15 september, P. Zumkehr) en Ameland (augustus, Fries Natuurmuseum). De laatste waarneming werd op 17 september gedaan in het centrum van Middelburg (K. Wisse, Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland). Er werden bovendien twee rupsen en een pop gevonden.

***Agrius convolvuli* (Linnaeus)**

Vindplaatsen: Gr: Schildwolde; Fr: Beetsterzwaag, Groote Wielen, Midland (Terschelling), Ottema Wiersma Reservaat; Gdl: Heteren; Fl: Reigerweg; NH: Den Burg (Texel), Egmond aan Zee, Oudeschild (Texel), Zwannenwater; ZH: Nieuwe Tonge; ZI: Clinge, Geersdijk, Hulst, Kloosterzande, Middelburg, Nieuw Namen, Oost Souburg, St. Jansteen, Vlissingen, Wissenkerke; NB: Oss, Vessem.

De windepilstaart heeft een matig seizoen achter de rug: 25 getelde exemplaren is een vrij lage score. De eerste, overigens zeer vroege, waarneming dateert van 27 mei te Vlissingen (Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland), maar luidde nog geen migratiegolf in. Daarna volgden nog twee relatief vroege meldingen op 29 juni te Schildwolde (Vlinderstichting) en op 3 juli te Kloosterzande (Vlinderwerkgroep Oost-Zeeuws Vlaanderen). Pas in augustus kwam de migrantenstroom op gang, maar die bleef beperkt tot ruim een twintigtal exemplaren. De waarnemingen duurden tot 1 oktober, op welke dag zowel te Hulst (Vlinderwerkgroep Oost-Zeeuws Vlaanderen) als te Vessem (mw H. Gehéniau-Lasance) elk een vlinder werd gezien. Opmerke-

lijk was de waarneming in augustus van een windepijlstaart op 65 meter hoogte in de top van de Grote Kerk ("Lange Jan") in het centrum van Middelburg (Baaijens, 1999). Er werden 34 rupsen gevonden, waarvan 30 op 22 september in het Ottema Wiersma Reservaat, ten noordoosten van Leeuwarden (G. Jonker).

Macroglossum stellatarum (Linnaeus)

1999 was een prima jaar voor de kolibrievlinder. Met 294 waargenomen exemplaren werd zelfs een groter aantal aangetroffen dan in 1998, dat met 256 vlinders ook een uitstekend jaar bleek. Al vroeg werden de eerste vlinders gemeld, vermoedelijk overwinteraars, omdat van een regelmatige waarnemingenstroom pas sprake was vanaf eind mei. Op 31 maart werd te Amstelveen het eerste exemplaar gezien (Vlinderstichting), gevolgd door steeds één exemplaar op 23 april te Leeuwarden (G. van Minnen), in april (precieze datum onbekend) te Oud Beijerland (Zuid-Holland, Vlinderwerkgroep Hoekschevaards Landschap) en op 3 mei te Domburg (Zeeland, Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland). De laatste zou reeds tot de migranten gerekend kunnen worden, maar dat is natuurlijk niet te bewijzen. De werkelijke migratiegolf startte op 27 mei en de eerste generatie bereikte zijn hoogtepunt in de eerste decade van juli. Daarna namen de aantallen geleidelijk af om vanaf de derde decade van augustus weer toe te nemen tot een piek van de tweede generatie in de tweede decade van september. De waarnemingen liepen door tot eind oktober: op 29 oktober werd het laatste exemplaar gezien te Rozenburg (Zuid-Holland, P. Rooij). De kolibrievlinder werd uit elke provincie gemeld. Zoals gebruikelijk werden in het zuiden en westen de meeste exemplaren waargenomen: in Zeeland (136 exemplaren), Zuid-Holland (36), Noord-Holland (30) en Limburg (29). Ook Gelderland is met 24 exemplaren goed bezocht door de kolibrievlinder. Er werd slechts één rups gevonden, in de Meinweg (Limburg) op 18 september (Vlinderstichting).

Hyles euphorbiae (Linnaeus)

Na afsluiting van het jaarverslag voor 1998 ontvingen we een melding van een exemplaar van de wolfsmelkpijlstaart, op 25 juni 1998 op licht gevangen op het NIOZ-terrein bij 't Horntje aan de zuidoost-punt van Texel (W. Vahl & mw M. de Heij). Deze zeldzame trekvlinder wordt na de jaren '60 nauwelijks meer in ons land gesignaleerd. Recentere waarnemingen stammen uit 1992, waarin 109 rupsen en een pop werden gevonden, en 1993 met 2 vlinders en 21 rupsen. De meeste meldingen kwamen meestal uit het oosten of noordoosten van ons land, vlakbij de Duitse grens. De vangst uit 1998 is daarom opmerkelijk, omdat het een ver naar het westen gemigreerd exemplaar betrof. Er zijn uit 1999 geen nieuwe waarnemingen bekend geworden.

Diachrysia chryson (Esper)

Het is maar liefst 25 jaar geleden dat er in Nederland voor het laatst een exemplaar van deze uiterst zeldzame trekvlinder werd gezien! Sinds het begin van de registratie in 1940 zijn in totaal slechts vier exemplaren gemeld. De vijfde *D. chryson* werd op 24 juli te Kinderdijk (Zuid-Holland) aangetroffen door mw A. Heeren-De Boer. Het is de vraag of de soort nog tot de Nederlandse trekvlinders gerekend moet worden. Vanwege zijn zeldzame verschijning betreft het wellicht een incidentele zwerver.

Autographa gamma (Linnaeus)

Vergeleken met andere recente jaartotalen is 1999 een redelijk goed jaar geweest voor de gamma-uil, waarvan er in totaal ruim 27.000 exemplaren werden geteld. Het seizoen kwam voor *A. gamma* laat op gang. Pas op 17 april werd te Hontenisse (Zeeland) het eerste exemplaar gesignaleerd (E. Taelman), mogelijk een overwinteraar, maar dat is niet met zekerheid te zeggen. Op 3 mei werd een tweede vlinder gezien te Rhooen (Zuid-Holland, mw M. Vos) en vanaf dat moment begonnen de regelmatige waarnemingen, die tot in november zouden

Fig. 2. Vindplaatsen in Nederland van in de buitenlucht gevangen *Chrysodeixis chalcites* in de periode 1980-1999.

voortduren. De eerste generatie bleef echter schaars: een flauwe piek is te constateren in de periode tussen 19 en 29 mei, waarin totaal 105 exemplaren werden genoteerd. De aanloop tot het hoogtepunt van de tweede generatie verliep aanvankelijk geleidelijk met decadentotaal boven de 1000 vlinders. Maar het hoogtepunt in de derde decade van augustus stijgt boven alles uit met een decadetotaal van ruim 11.000 vlinders en een topdag op 25 augustus met landelijk 5800 getelde gamma-uil. Hierna namen de aantallen per decade fors af, maar nog lang werden vlinders gezien. Op 27 november werd te Maastricht het laatste exemplaar genoteerd (mw H. Gehéniau-Lasance). Of er ook een derde generatie tot ontwikkeling is gekomen is niet uit tabel 1 op te maken, maar er kwamen wel late meldingen van verse vlinders. Bovendien werden eind september en half oktober in Honselersdijk (Zuid-Holland) grote aantallen rupsen en poppen gemeld (J. Scheffers). Het is aannemelijk dat een eventuele derde generatie een grote overlap met de nakomers van de tweede generatie had. Dat zou dan ook de lange periode van 8 juli tot en met 17 oktober verklaren

waarin 50 rupsen en 25 poppen werden gezien in Nederland. Ovipositie werd geobserveerd op 8 mei (wordt tweede generatie) te Slochteren (Groningen, Vlinderwerkgroep Stad & Ommelaand) en op 21 augustus (wordt derde generatie) te Zeewolde (Flevoland, Vlinderstichting). Uit alle provincies kwamen meldingen binnen, maar de landelijke verdeling is ongelijkmatig: Zeeland met 9000 exemplaren, Noord-Holland met 3800, Gelderland 3700, Groningen 2800, Overijssel 2200, Zuid-Holland 1900, Limburg 1500, Friesland 847, Noord-Brabant 805, Drenthe 749, Utrecht 61 en Flevoland 24 vlinders. Opmerkelijk is het relatief lage aantal in het goed geobserveerde Friesland. De lage aantallen van Utrecht en Flevoland zijn voornamelijk te wijten aan een tekort aan waarnemers.

Chrysodeixis chalcites (Esper)

Vindplaatsen: Gdl: Drempt; Utr: Leusden; Fl: Lelystad; ZH: Berkel, Brielle, Dordrecht, Hoek van Holland, Honselersdijk, Naaldwijk, Oostvoorne, Rockanje, Staelduin, Vlaardingen, Waddinxveen; Lbg: Steijl, Tegelen.

In de jaren 1980 tot 1995 werd deze, in glastuinbouw soms schadelijke soort, ieder jaar talrijker waargenomen in het vrije veld, tot 300 exemplaren in 1995. Dat hiervan een groot deel uit kassen ontsnapte exemplaren kon betreffen werd aannemelijk doordat de meeste vindplaatsen zich in de buurt van glastuinbouw bevonden (zie fig. 2). Opmerkelijk is ook dat er nauwelijks exemplaren in Zeeland werden gevonden, terwijl in deze provincie vrijwel altijd de meeste trekvlinders worden aangetroffen. Toch waren er ook vindplaatsen ver van glastuinbouw verwijderd, waar *C. chalcites* nu en dan werd gevonden, meestal noordelijker dan het Westland. In 1996 werden nog maar 24 vlinders gevangen, maar in de jaren daaropvolgend klommen de jaartotalen langzaam weer op. Zo ook in 1999: er werden in dit jaar 62 vlinders in het veld gevangen, meestal in lichtvallen. Ook nu blijken de meeste vindplaatsen weer gelegen in glastuinbouwgebieden, hoewel niet alle vondsten verklaard kunnen worden met ontsnapte exemplaren. Nieuw zijn bijvoorbeeld vind-

plaatsen als Leusden (één exemplaar op 19 augustus, H. Bosma) en Lelystad (twee exemplaren op 6 september en één op 13 september, D. Doornheijn). De eerste waarneming werd op 10 juli gedaan te Berkel (C. de Veld), daarna volgde vanaf de derde decade van juli een constante reeks van waarnemingen die tot half oktober duurde. De laatste twee exemplaren werden op 12 en 16 oktober gezien te Tegelen (C. Ottenheijn). Er werden buiten de kassen twee rupsen gevonden: op 21 augustus te Hoek van Holland en op 23 september te Honselersdijk (J. Scheffers).

Spodoptera exigua (Hübner)

De aantallen van deze soort fluctueren in opeenvolgende jaren nogal. In 1998 werden 14 exemplaren waargenomen, in 1999 zijn dat er slechts drie. Altijd worden kleine aantallen gemeld en meestal van vindplaatsen in het zuidwesten van ons land. De waarnemingen werden kort achter elkaar gedaan: op 9 september te Oost Souburg (Zeeland, A. Baaijens), 11 september te Rockanje (Zuid-Holland, P. Rooij) en ten slotte op 15 september te Honselersdijk (Zuid-Holland, J. Scheffers). Ook van deze soort is bekend dat ze in de glastuinbouw schade kan veroorzaken. Ontsnapte exemplaren kunnen natuurlijk niet van migranten worden onderscheiden en dat maakt een objectieve inventarisatie extra moeilijk.

Helicoverpa armigera (Hübner)

Vindplaatsen: Fr: IJlst; NH: Zaandam; ZH: Naaldwijk, Rockanje; Zl: Kortgene, Veere, Wissenkerke; NB: Tilburg.

Nog niet eerder werden zoveel vlinders van deze soort in het vrije veld gevangen als in 1999: een totaal van tien exemplaren is een record. De eerste werd in IJlst genoteerd in de eerste decade van augustus (precieze datum onbekend, H. Bijl). De overige negen exemplaren werden vanaf de tweede helft van september tot half oktober waargenomen, dus in een relatief korte tijd. Alleen al te Wissenkerke werden vijf vlinders geteld, waaronder ook de laatste in de reeks, op 12 oktober

(Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland). Bovendien werden nogal wat rupsen aangetroffen, veelal op snijbloemen, zoals anjers (*Dianthus spec.*) en weigelia's (*Weigela spec.*). Op deze planten, afkomstig van de bloemenveiling in Naaldwijk en een plaatselijke bloemenwinkel, werden op 1 en 24 september in totaal 20 rupsen gevonden (H. Nagel). In het vrije veld worden in Nederland gewoonlijk geen rupsen gevonden. Opmerkelijk is dat ook in Denemarken een uitzonderlijk groot aantal van *H. armigera* werd gezien (Vanholder, 1999). In dezelfde periode (rond 23 september) werden zo'n 20 exemplaren gemeld uit Oost-Denemarken. Uitgaande van de toen geldende weersituatie veronderstelde Vanholder dat deze vermoedelijk uit het westen afkomstig waren.

Mythimna vitellina (Hübner)

Van deze zeldzame trekvlindersoort wordt niet ieder jaar melding gemaakt. Na het recordjaar 1992 (negen exemplaren) werden alleen nog in 1993 en 1996 in beide jaren twee exemplaren gezien. Dit jaar werd slechts één exemplaar gevangen, op 30 september in de lichtval van A. Baaijens te Oost Souburg (Zeeland).

Mythimna unipuncta (Haworth)

De laatste 12 jaar is deze zeldzame trekvlinder vaker waargenomen dan in de periode tussen 1940 en 1980. Het is bovendien voor het eerst dat *M. unipuncta* nu, vanaf 1997, in drie achtereenvolgende jaren is gezien. Zoals altijd is ook dit jaar het aantal erg klein. Er zijn slechts twee exemplaren gezien, op 9 augustus te Voorschoten (Zuid-Holland, G. Wilmink) en op 14 augustus te Weesp (Noord-Holland, A. van Tuijl).

Peridroma saucia (Hübner)

Met uitzondering van 1996, toen 77 exemplaren werden genoteerd, zijn de afgelopen 15 jaar de jaartotalen erg laag. Ook in 1999 is slechts een klein aantal gezien. Het eerste

exemplaar betrof wel een vertegenwoordiger van de in ons land zeldzame eerste generatie en werd op 8 juni te Kortgene gevangen in de lichtval van J. van Vuure. Exemplaren van de tweede generatie werden kort na elkaar waargenomen: 7 september (Kortgene, J. van Vuure), 8 september (Wissenkerke, Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland), 13 september (Oosthuizen, W. van Rooijen), 18 september (Veere, A. Baaijens), 27 september (Zwanenwater (Noord-Holland), J. Koster) en de laatste ruim een maand later op 5 november te Apeldoorn (J. Kerseboom). Deze laatste vindplaats is bovendien afwijkend, omdat de vlinders meestal langs de kust worden waargenomen.

Agrotis ipsilon (Hufnagel)

Vindplaatsen: Fr: Appelscha, Beetsterzwaag, Drachten, Katlijker Schar, Nij Beets; Ov: Gramsbergen, Ootmarsum, Steenwijk; Gdl: Hatertse Vennen, Nijkerk, Twello; Utr: Bunnik; NH: Amsterdam, Bergen, Muiderberg, Oosthuizen, Weesp, Wijkmeerpolder; ZH: Nieuwe Tonge, Rotterdam; Zl: Kapelle, Kortgene, Oost Souburg, Veere, Vrouwenpolder; NB: Drimmelen, Drunen, Goirle, Haaren, Oirschot, Reusel, Tilburg, Udenhout, Vessem; Lbg: Herkenbosch.

De jaartotalen kunnen bij de ipsilonuil enorm fluctueren. In sommige jaren worden nog geen 25 exemplaren geteld en in andere jaren, zoals in 1989, meer dan 600. Het jaartotaal in 1999 is met 337 vlinders boven gemiddeld. Van de eerste generatie werden slechts drie exemplaren gezien, de eerste reeds vroeg op 8 april te Oost Souburg (A. Baaijens), gevolgd door een exemplaar op 7 mei te Tilburg (H. Spijkers) en op 6 juni te Oosthuizen (W. van Rooijen). Een volgend exemplaar op 23 juni (Twello, J. Wolschrijn) behoorde waarschijnlijk tot de tweede generatie, want kort erna volgde een reeks van waarnemingen die tot 10 oktober aanhield, met een exemplaar te Drimmelen (H. Spijkers) en Kortgene (J. van Vuure). Het is mogelijk dat zich hieronder ook vlinders van een derde generatie bevonden. Twee late-re vangsten werden nog gedaan op 21 en 25 oktober, respectievelijk te Oost Souburg (R. Joosse) en Tilburg (F. Post). Het hoogtepunt van de tweede generatie werd bereikt op 21 en

22 augustus, waarop respectievelijk 22 en 33 exemplaren werden gezien, waarvan alleen al 29 stuks te Reusel (F. Post). In Noord-Brabant werden met 198 de meeste exemplaren geteld, gevolgd door Friesland (53) en Zeeland (33). Alle overige provincies scoorden veel lager. Overigens valt het op dat de totalen merkwaardig over het land zijn verdeeld, wat er mogelijk op duidt dat de waargenomen aantallen van de zomergeneratie voornamelijk in ons land opgegroeide vlinders betroffen, zonder veel aanvulling van migranten.

Samenvatting

In 1999 werden in Nederland 24 soorten trekvlinders waargenomen en in dit zestigste jaarverslag wordt een overzicht gegeven van de resultaten die door 148 vrijwilligers uit het hele land bij elkaar zijn gebracht. De verschillen per soort zijn groot, waarbij soms duidelijk grotere aantallen dan normaal werden gezien. Vaak echter zijn de totalen matig tot zeer laag, een tendens die voor sommige soorten al enige jaren voortduurt. Opvallende waarnemingen zijn die van *Loxostege sticticalis*, *Diachrysa chryson*, maar vooral *Diasemiopsis ramburialis*, waarvan het vierde exemplaar voor Nederland werd gemeld. De atalanta (*Vanessa atalanta*) was uitzonderlijk talrijk, maar ook de oranje luzernevlinder (*Colias croceus*), *Rhodometra sacraria*, *Helicoverpa armigera* en de ipsilonuil (*Agrotis ipsilon*) zijn in bovengemiddelde aantallen genoteerd. Heel wat slechter ging het met de koolmot (*Plutella xylostella*), de distelvlinder (*Vanessa cardui*) en ook nu weer *Peridroma saucia*. Bovendien worden een aantal soorten besproken die niet tot de trekvlinders worden gerekend, maar worden beschouwd als (incidentele) zwervers en soorten die zich onlangs in ons land hebben gevestigd. Een zeer interessante vangst is het geraniumblauwtje (*Cacyreus marshalli*), een nieuwe soort voor Nederland, waarvan nog onduidelijk is of dit een migrant betreft of een adventief. De soort ruikt echter in snel tempo vanuit Afrika op naar het noorden. Voorlopig wordt ze als adventief beschouwd. De rouwmantel (*Nymphalis antiopa*) werd in aantal gezien en vermoedelijk betreffen dit alle migranten uit Polen of Duitsland. De soort prijkt (nog) niet op de lijst in tabel I, omdat de inheemse status onduidelijk is. Die status is wel duidelijk voor het boswitje (*Leptidea sinapis*), waarvan slechts één waarneming bekend werd in Friesland, ver buiten de bekende populatie. Van het tijgerblauwtje (*Lampides boeticus*), welke momenteel als zwerver wordt beschouwd in plaats van trekvlinder, werd een ingevoerde rups gevonden in groenten en een veldwaarneming gedaan van een vlinder. Tot slot ontvingen we een nagekomen melding uit 1998 van een wolfsmelkpijlstaart (*Hyles euphorbiae*), gevonden op Texel.

Literatuur

- BAAIJENS, A., 1999. Opvallende waarnemingen in 1999. – *De Zeeuwse Prikkebeen* 7(4): 23-26.
- KONINKLIJK NEDERLANDS METEOROLOGISCH INSTITUUT, 2000. Jaar 1999. – *Jaaroverzicht van het weer in Nederland* 96(13): 1-10.
- KUCHLEIN, J. H. & R. DE VOS, 1999. *Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse vlinders*: 1-302. Backhuys, Leiden.
- PALM, E., 1986. Nordeuropas pyralider. – *Danmarks Dyreliv* 3: 1-287.
- SLAMKA, F., 1995. *Die Zünslerfalter (Pyraloidea) Mitteleuropas*: 1-112. Prunella, Poprad-Tatry (Slowakia).
- SMEETS, G., 1997. Vlinders van de Sint Pietersberg. – *Vlinders* 12(2): 9-12.
- VANHOLDER, B., 1999. *Cacyreus marshalli* ontgint nieuwe biotopen. – *Nieuwsbrief Belgisch Trekvlinderonderzoek* 13(1): 5-6.
- VOS, R. DE, 1999. Trekvinders in 1998 (negenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). – *Entomologische Berichten, Amsterdam* 59: 173-185.

Geaccepteerd 21.ix.2000.